

Üstün Zekâ

Melih Yalçıneli / İnceleme

ÜSTÜN ZEKÂNIN DERECELERİ VE ÖZEL EĞİTİM

Nasıl ki zekâ özürlü insanların yanı sıra tamamen zekâdan yoksun olan insanlara da rastlamaktayız; benzer şekilde üstün zekâlıların yanında çok yüksek üstün zekâlı insanlara da rastlanabilmektedir. Zekâ özürlülere eğitim veren okullar kurulabildiği gibi, üstün zekâlı insanlara eğitim veren Fen Liseleri ve benzeri okullar da kurulabilir. Ancak bu okullar ya da açılacak özel sınıflar, sadece lise düzeyinde olmamalı, imkân dâhilinde ilkökul seviyesine kadar düzenlenmelidir. Dünyada üstün zekâlı çocukların eğitilmesi için kabul gören yaş sınırı “5 yaş” civarındır. Bu yaşın altında yapılan sınavların güvenilirliği yaş aşağıya indikçe düşmektedir. Ancak çok yüksek zekâlılar için “3 yaş” bile geç kalmışlığın bir ifadesidir. Ülkemizde Anadolu Liseleri sınavları öğrencilerin seçilmesi açısından bir derece yeterli gibi görünse de, bu tür okullarımıza öğrencilerin alınmasında ders başarısını ölçen “başarı testleri”nin kullanılması, diğer yetenekli öğrencilerin seçilmesine engel teşkil etmektedir. Bunun yanında bu öğrencilere eğitim veren öğretmenlerin özel bir eğitimden geçirilmemiş olması, büyük bir boşluk oluşturmaktadır. Lise düzeyinde mevcut olan Fen Liseleri’nin de sadece fen bilimleri üzerine eğitim vermesi, sosyal bilimler, sanat dalları, idari ve ekonomik sahalar açısından yine belli bir boşluk meydana getirmektedir.

Üstün Zekânın Tanımı

Üstün zekâ; his ve duygular, düşünme ile sezgi ve ilham gibi beyin fonksiyonlarının yüksek düzeyde ve hızlı bir şekilde beraber çalışmasının sonucunda ortaya çıkar. Bu fonksiyonlar; çabuk ve doğru düşünebilme, yenilikçi üretkenlik, akademik kabiliyet, liderlik ile görsel ve uygulamalı sanat kabiliyetleri şeklinde karşımıza çıkar.

Yapılan araştırmalara göre, üstün zekâlılık %85 gibi büyük bir oranda soyaçekim yoluyla nesilden nesile aktarılmaktadır. Bununla birlikte elmanın diğer yarısı olarak kabul edilebilecek çevre faktörleri ile eğitim, üstün zekânın etkin olarak kullanılması ve dehaya dönüşmesi açısından son derece önemlidir.

ÜSTÜN ZEKÂLILARIN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

Bu özellikleri 4 ana grupta inceleyeceğiz.

Bunlar:

- Düşünme boyutu
- Duygu boyutu
- Sezgi boyutu
- Sosyal özellikler

A. Üstün Zekâlıların Farklı Düşünme Özellikleri

- 1 - Oldukça fazla bilgiye sahip olma ve bunları unutmama.
- 2- İleri düzeyde anlayış kabiliyeti. (Leb demeden leblebiyi anlama.)
- 3- Alışılmadık seviyede farklı konulara ilgi ve merak, çok soru sorma.
- 4- Lisan kullanımında, kelime hazinesi ve dil yeteneğinde üstünlük.
- 5- Hızlı düşünme, hızlı ilerleme ve sonuca çabuk ulaşma.
- 6- Esnek ve farklı düşünme.
- 7- Geniş çaplı sentez kabiliyeti.
- 8- Garip, alışılmadık ve farklı ilişkileri görebilme kabiliyeti.
- 9- Orijinal fikirler ve çözümler üretebilme.
- 10- Genelleme yapma, sonuçları hissetme, soyut düşünme ve alternatifler üretme konusunda erken ve hızlı gelişme.
- 11- İnatçı, kararlı, hedefe dönük ve hatta bazen maceracı davranışlar
- 12- Disiplinli çalışma; bağımsız ve çoğu zaman isyankâr davranışlar.
- 13- Çabuk sıkılma, yapacak bir şeyler arama, boş duramama.
- 14- Kompleks, karmaşık şeyleri tercih etme; tartışmalardan zevk alma.
- 15- İlgi bekleme, onore edilmekten hoşlanma, çok konuşma.

B. Üstün Zekâlı Öğrencilerin Duygusal Yönden Farklılıkları

- 1- Başkalarına karşı son derece duyarlılık. Düşünüleni çabuk hissetme.
- 2- Tuhaf bir mizah anlayışı. (Bu bazen başkalarını kırabilir veya rahatsız edebilir.)
- 3- Farklı olduğunu kendi hissettiği gibi başkalarına da hissettirmeye çalışma.
- 4- Küçük yaşta beliren bir idealizm.
- 5- Hissi derinlik, duygusallık.
- 6- Mükemmeltçilik. (Dolayısıyla kendini ve başkalarını beğenmeme.)
- 7- Belli derslerde olağanüstü bir başarı gösterme.
- 8- Bilinmeyen, esrarlı konulara büyük bir alaka.

9- Yüksek bir konsantrasyon kabiliyeti, ciddiye.

10- Başkalarının verdiği hükümlere pek aldırış etmeme.

11 - Tutku ile bağlandığı bir konuyu her yerde gündeme getirme.

C. Üstün Zekâlı Öğrencilerin Fizik ve Fizik Ötesi Duyular Açısından Farklılıkları

1- Duyularda (renkler, sesler, kokular vs. üzerinde) aşırı hassasiyet.

2- Fiziksel ve entelektüel gelişmede farklı bir ilerleme hızı.

3- Başarılı olamadıkları fiziki aktivitelerde yer almayı istememe, yarışmacı fiziki aktivitelerden kaçınma.

4- Güzel sanatlardan birinde gösterilen yüksek kabiliyet. (Belli bir eğitim olmasa bile.)

5- Fizik ötesi olayları düşünmeye yaşlarına göre daha önceden başlaması, felsefi tavırlar, garip düşünceler vb.

6- Şairane ifadeler, güzel ve edebi sözler.

7- Girişimcilik ve mücadele gerektiren konularda üretkenlik.

8- İç dünyasında derinlik ve bunun getireceği yalnızlık.

9- Teorik ve estetik değerlere önem verme.

10- Aşk, şevk, istek ve içten gelen gayretin yüksek düzeyde oluşu.

11-Sık sık düşüncelere dalma, hayal gücünün kuvvetli oluşu.

D. Üstün Zekâlıların Sosyal Açıdan Farklı Özellikleri

1- Kendi isteklerini yerine getirme ve kişilik konusunda erken gelişme.

2- Sosyal problemlere güzel ve doğru çözümler önerme.

3- Liderlik, grup kurma, ekip oluşturma ve yönlendirme.

4- Sosyal problemleri doğru teşhis edebilme ve anlayabilme,

5- Toplumun adalet, güzellik, doğruluk gibi yüksek ihtiyaçları ile ilgilenme.

6- Yüksek ahlaki özelliklere sahip olma

7- Yüksek düzeyde bir adalet duygusu.

8- Kendine güven, kararlılık.

9- Kendinden büyüklerle arkadaşlığı tercih etme.

Yukarıda belli gruplar halinde incelenen özelliklerin tamamını, her üstün zekâlı öğrencide göremeyebiliriz. Kabul edilen görüşe göre üstün zekâlı öğrenciler, bu dört sahadan birinde veya birkaçında çok üstün bir performans sergileyebilmektedirler. Sahip oldukları üstün özellikleri, iyi bir çevrede güçlü bir eğitimle destekleyebilenler, yıllar sonra toplumun karşısına birer dahi olarak çıkabilmektedir.

Düşünme boyutunda üstün olanlar genellikle zekâ testleri ile; duyguları güçlü olanlar sanatsal yapıtlarıyla, mucitlik ve sanatsal yetenek üzerine hazırlanmış sınavlar ile; ve son olarak, sosyal yönden üstün bir kişiliğe sahip olanlar ise, kişilik testleriyle bir ölçüde belirlenebilmektedir.

ÜSTÜN ZEKÂLI ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMİNDE, BAŞARILI OLMUŞ ÖĞRETMENLERİN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

A. Kişisel Karakterler

— Bunların benlik duyguları güçlüdür. Onurlu, gururlu ve yüksek iradeli dirler; kendilerine değer verirler ve güvenirl er. Kendilerine değer ve önem verdikleri kadar başkalarının benliklerine de önem ve değer verir, onlara saygı duyar, onları destekler, onlara güvenirl er.

— Normalin üstünde bir zekâ ya sahiptirler.

— Esnektirler, yeni fikirlere açıktırlar.

— Entelektüel, edebi ve kültürel konularla ilgilidirler.

— Bilgilerini artırmak, yenilemek peşindedirler; başarıya tutkundur lar.

— Aşklı, şevkli, gayretli ve isteklidirler.

— Sezgileri güçlü, hassas ve anlayışlıdır lar.

— Mükemmeli ararlar ve kendilerini buna adanmışlardır.

— Bilinçli davranıp, sorumluluk üstlenirl er.

B. Mesleki Temayüller

— Baskıcı ve zorlayıcılıktan ziyade yol göstericidirler.

— Otoriterlikten daha çok demokratik olmayı tercih ederler.

— Sonuçlara bakmaktan daha çok işleyiş üzerinde yoğunlaşırlar.

- Kuralcı ve gelenekçilikten daha ziyade yenilikçi ve deneyimcidirler.
- Belli sonuçlara ulaşmada hızlı davranıp, problemleri çözebilirler.
- Sorulara cevap vermek yerine, başkalarının cevap vermesini sağlayacak şekilde yöntem uygularlar.

C. Öğretmenlik Davranışları

- Kendilerine has, esnek ve bireyin isteklerini ön plana çıkaran programlar geliştirir ve uygularlar.
- Sıcak, yumuşak ve müsamahakâr bir atmosfer oluştururlar.
- Bireylere göre farklılaşan stratejiler uygularlar.
- Kişilerin imajlarına saygı duyar ve pozitif davranışları desteklerler; onların inanç ve değerlerine saygılıdır.
- Hayal gücüne ve üretkenliğe saygı duyarlar.
- Dersin entelektüel seviyesini yüksek tutarlar.
- Ferdîyetçi davranışlara ve kişiliklere saygılıdır.
- Konularına son derece hâkim olmaları yanında, daima kendilerini yenilemeyi, bilgi ufuklarını genişletmeyi ihmal etmezler.
- Öğrencilerine inanır, güvenir, kooperatif davranırlar.

Yukarıda adı geçen özelliklerin tamamı aday öğretmende olmasa bile bunlar zaman içinde ve belli bir eğitimle kazanılabilir. Bir kısmının oluşması da zaman ve tecrübeye bağlıdır. Genelde belli bir süre mesleki tecrübe edinilmesi ve bu süre zarfında edinilen izlenim sonuçlar, dahi öğrencileri eğitecek öğretmenlerin seçilmesinde bir kriter olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte üniversitelerin 'eğitim psikolojisi' bölümlerince uygulanacak ve bu sahada son gelişmeleri ve çalışmaları aktararak öğrencilerin iyi tanınması ve yönlendirilmesini kolaylaştıracak seminer, sertifika programı ya da mas- ter, doktora türü programlar, bu sahaya girecek öğretmenlerin yetiştirilmesinde alınabilecek önlemlerdendir. ABD'de yapılan çalışmalarda bu tür okullarda görev yapacak öğretmenler için doktora şartı yanında, iki yıllık mesleki tecrübenin olması da tavsiye edilmektedir.